

Sovyetler Birliği'nin yardımlarıyla inşa edilen Mısır'daki Aswan Barajı, bir anlamda Nil üzerindeki bölgesel ve küresel rekabetin öyküsü olarak da kabul edilebilir.

Nil Nehri Havzası Tarihi ve Son Gelişmeler

History of the Nile Basin and Latest Developments

Dr. Seyfi Kılıç

ORSAM Su Araştırmaları Programı Danışmanı
Aksaray Üniversitesi U.İ.B.

Abstract

The most fundamental concern of Egyptian governments about the Nile river has always been the obstruction or delay of the waters of Nile before entering into Egyptian territory in defiance of Egypt's will. Therefore, Egyptian governments have been sensitive about the political developments in up-stream countries. But there are some developments in Nile river basin since May 2010, that can affect the hydropolitics of the basin. These developments are, Cooperative Framework Agreement on Nile waters among the up-stream countries, secession of Sudan and subversion of the Mubarak regime. In this study a brief history of the Nile basin hydropolitics and the affects of the latest devolopments will be examined.

Nil havzasındaki ülkelerin yüz yüze kaldığı sorun, yukarı kıyıdaş ülkelerin üzerinde durduğu hakça kullanım ilkesiyle, Sudan ve özellikle Mısır'ın üzerinde durduğu kayda değer zarar vermeme ilkesi arasında bir denge bulma meselesidir.

Giriş

Su olmadan uygarlıkların gelişmesi düşünülemez. Tarihe bakıldığında Mısır, Hindistan, Mezopotamya, gibi medeniyetlerin, su kıyısında, özellikle deltalarda geliştiği gözlenmektedir. Ancak, yine de 19.yy'ın sonlarına kadar akarsulardan faydalanma genel olarak ulaşım amacıyla sınırlı kalmıştır. Endüstri devrimi ile birlikte teknolojinin gelişimi sonucunda ise, akarsuları istenilen yere saptırma ve zamanı geldiğinde kullanmak için depolama olanakları artmıştır. İnsanlığın en önemli su kaynağını oluşturan nehirler, ülke sınırlarını tanımamaktadır. Endüstriyel ve tarımsal gelişmeler ile nüfus artışı sonucunda da sınırlı kaynaklar üzerinde baskı artmakta ve aynı kaynağı kullanan yukarı ve aşağı kıyıdaş ülkeler arasında sorunlar baş göstermektedir. 19. yüzyılın sonlarına kadar akarsulardan faydalanma, ulaşım, balıkçılık ve küçük çaplı sulamalarla sınırlı kalmış ve devletler arasında seyrüsefer dışında, fazla bir sorun oluşturmamıştır. Akarsuların, söz konusu dönem içinde sorun oluşturmama nedenleri arasında, yoğun tarımsal sulama ya da endüstriyel kullanımın yokluğunun yanı sıra, o dönemin politik yapısı en büyük etkidir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra doruk noktasına ulaşan bağımsızlık hareketleri neticesinde parçalanmış imparatorluklar, gerilerinde birçok devlet bırakmışlardır. Daha önceleri tek bir yönetim altında idare edilen havzalarda, birçok ulusal devlet egemen hale gelmiş ve bu yeni ülkeler arasında sınır aşan veya sınır oluşturan akarsuların kullanımına ilişkin sorunlar çıkmasına neden olmuştur. Bu süreçle aynı zamana denk gelen bir başka gelişme de, suları depolama tekniklerinin ilerlemesi ve yaygınlaşmasıdır.

1979 yılında, İsrail ile barış anlaşması imzalandıktan sonra, Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat, artık Mısır'ı savaşa sokabilecek tek konunun su olduğunu açıklamıştır. 1990 yılına geldiğinde ise, daha sonra Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri olacak olan, Mısır'ın dışişlerinden sorumlu bakanı Butros Gali de, Nil nehri suları üzerine kurulu olan Mısır'ın ulusal güvenliğinin, başka ülkelerin elinde olduğunu ve bölgede çıkacak diğer savaşın su meselesi nedeniyle olacağını açıklamıştır¹.

Enver Sedat ve Butros Gali'yi bu açıklamaları yapmaya iten neden, Mısır'ın tarımda, sulamaya dünyada hiçbir ülkenin olmadığı kadar bağımlı olması ve bu suyun kaynağının da, henüz işletilmeye alınmamış olan fosil sular göz önüne alınmazsa, Mısır'ın hiçbir katkısı olmayan, Nil nehri olmasıdır. Mısır'da mevcut ve gelecekteki tüm sulamalar esas olarak bu iki kaynağa dayanmak zorundadır. Ancak fosil suların çıkarma maliyetinin yüksekliği ve yenilenme şansı bulunmaması dolayısıyla, ancak tek seferlik kullanılabilir olması, kalıcı bir çözüm için ele alınmasını, imkansız hale getirmektedir.²

Havzanın Özellikleri

Nil nehri havzası, 2,9 milyon km²'dir ve Afrika kıtasının %10'una denk gelen bir büyüklüğe sahiptir. Havzada on ülke bulunmaktadır. Bunlar; Mısır, Sudan, Etiyopya, Eritre, Kenya, Ruanda, Brundi, Tanzanya, Uganda ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'dir. Nil nehri 6,825 km'lik uzunluğuyla dünyanın en uzun nehridir.³

Nil nehri esas olarak iki koldan oluşur. Ekvator göllerinden doğan ve Beyaz Nil olarak adlandırılır.

lan kısım, Sudan'ın başkenti Hartum'da, Etiyopya platosundan doğan Mavi Nil ile birleşir. Mavi ve Beyaz Nil birleştikten sonra, sadece Atbara kolunu alır ve Akdeniz'e doğru yoluna devam eder.⁴

Beyaz Nil Sudan toprakları içinde Sudd bataklıklarına girmektedir. Burada yılda, 34 milyar m³ kayıp yaşanmaktadır.⁵ Aswan'da, toplam akımı 84 milyar m³/yıl olan Nil nehrinin % 85'ini, yani 72 milyar m³'ünü, Etiyopya'da Tana gölünden doğan Mavi Nil ve Atbara kolu sağlarken, kalan kısım olan 12 milyar m³ diğer yukarı kıyıdaş altı ülke tarafından sağlanmaktadır.⁶

Havzadaki Andlaşmalar

Nil nehri havzası, esas itibariyle ne jeopolitik ne de ekonomik bir bütün oluşturmaktadır. Bu durum Mısır'ın, Nil nehrine yönelik olarak ortaya koyduğu güvenlik algılamaları ile birleştiğinde havzanın bir bütün olarak ele alınmasını ve su kaynaklarının, havzanın şimdilik on olan ülkesinin de kabul edebileceği bir şekilde geliştirilmesini engellemektedir.

2. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda Mısır ve Sudan arasındaki Nil sularına ilişkin ihtilaf artarak devam etmekteydi. Mısır, Aswan'da bir baraj inşasını planlarken, Sudan da Mavi Nil üstünde, Gezire bölgesinde bulunan Roseries'de, sulu tarıma geçmek ve elektrik üretmeyi amaçlayan bir baraj yapmak istemekteydi. Bu durum iki ülke arasında gerginliklere yol açmış, ancak 1956 yılında Sudan bağımsızlığını kazandıktan sonra durum değişmiş ve 1959 Nil Suları Andlaşması'na giden yol açılmıştır. Sudan, bu andlaşmadan sonra Dünya Bankası'ndan ve Batı Almanya'dan Roseries Barajı için kredi almış ve barajı 1966 yılında bitirmiştir.⁷

1961 yılında bağımsızlığını kazanan Tanganyika (sonradan Tanzanya) Devlet Başkanı Julius Nyerere, daha sonraları Nyerere Doktrini olarak kabul edilecek olan açıklamasında, kolonyal dönemde imzalanan andlaşmaların oluşumunda hiçbir etkileri olmayan devletlerin, bağımsızlıklarını kazandıktan sonra bu andlaşmalara otomatik olarak uymalarının beklenmemesi gerektiğini bildirmiştir. 1962 yılında da Tanganyika hükümeti; İngiltere, Sudan ve Mısır'ı, artık Nil havzasını ilgilendiren 1929 tarihli andlaşmayı, Tanganyika açısından bağlayıcı görmediği şeklinde bilgilendir-

dirmiştir. Mısır ise cevaben, kendisinin andlaşmayı halen geçerli gördüğünü bildirmiştir. Kenya da 1963 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra Nyerere Doktrini kabul ettiğini açıklamış, Uganda ise, son derece basit bir şekilde, İngiliz idaresi tarafından imzalanan tüm andlaşmaların geçersiz olduğunu açıklamıştır.⁸

Bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmadan önce Nil havzasında hakim güç olan İngiltere, öncelikli amaç olarak, Mısır'ın, daha sonra da Sudan'ın, Nil'e dayanan kullanımlarını korumayı görmüştür. Bu amaçla da, Nil nehri sularının yukarı kıyıdaş ülkelerde kullanımını engelleyecek andlaşmalar ve düzenlemeler yapmıştır. Diğer kolonyal güçler olan Fransa, İtalya ve Belçika ise, daha çok egemenlikleri altındaki ülkelerin sınırları içindeki sorunlarla ilgilenmekteydiler.⁹ Nil nehri suları ile ilgili olarak yapılan tüm düzenlemeler Mısır'ın kullanımlarını korumaktadır. 1959 Nil Sularının Tam Kullanımı Andlaşması ve 2010 Mayıs'ında imzalanan İşbirliği Çerçeve Anlaşması hariç diğer tüm düzenlemeler kolonyal güçler tarafından ya da onların etkisi altında imzalanmıştır. Bu düzenlemeler;

Güney Sudan bağımsızlığını kazandıktan sonra Nil'in kıyıdaş ülkeleri arasına katıldı. Bu yeni durumun Nil sularının kullanımına ilişkin sorunları nasıl etkileyeceği önümüzdeki dönemde ortaya çıkacaktır.

- 15 Nisan 1891 İngiliz-İtalyan Protokolü,
- 15 Mayıs 1902 İngiltere-Etiyopya Andlaşması,
- 12 Mayıs 1906 İngiltere-Belçika Andlaşması,
- 13 Aralık 1906 İngiltere-Fransa-İtalya Andlaşması,
- 1925 İngiltere-İtalya Nota Teatisi olarak sayılabilir.

7 Mayıs 1929 Mısır-İngiliz Sudanı Andlaşması

1929 Andlaşması, Mısır ile Sudan, Kenya, Tanzanya ve Uganda'yı temsilen İngiltere arasında imzalanmıştır. Bu andlaşma da, Mısır'ın kullanımını öncelikli olarak görmüştür. Andlaşma uyarınca, Mısır'a yıllık 48 km³ ve Sudan'a 4 km³ su tahsis edilmiştir. Mısır, Ocak ayından Temmuz'a kadar süren düşük akım süresince tüm akımı almakta aynı zamanda da yukarı kıyıdaşların baraj inşa faaliyetlerini izleme ve ulusal çıkarına aykırı düşen bir durumda da bunu veto etme hakkına

sahip olma yetkisini kazanmıştır. Fakat bu andlaşmaya Kenya'da ve Tanzanya'da hiçbir zaman müracaat edilmemiş veya uygulanmamıştır ve bu ülkeler, andlaşmanın bağımsızlıklarını kazanmalarıyla sona erdiğini iddia etmektedirler.¹⁰ Söz konusu andlaşma ile, Mısır su ile ilgili çıkarlarını sağlama almıştır. Çünkü, Sudan, sınırları içinde Mısır'ın çıkarlarına aykırı bir su kaynaklarını geliştirme faaliyetine girişmeyeceğini taahhüt etmiştir.

1929 Nil Suları Andlaşmasında bulunan; Sudan'da ve Britanya kontrolündeki diğer bölgelerde, Nil üzerinde veya Nil'in kaynağı durumundaki göllerde, Mısır'a gelen suyu azaltacak veya geciktirecek hiçbir sulama ya da enerji projesi yapılamaz, şeklindeki hüküm, Britanya'nın Nil'e, daha doğrusu Mısır'daki tarımsal üretime verdiği önemi göstermektedir.

Mısır'da son dönemde ortaya çıkan halk hareketi sonucunda oluşabilecek bir rejim değişikliği, bir Soğuk Savaş terimiyle bu ülkenin Batı bloğundan kopmasına neden olursa, Nil havzasındaki su politikalarında ciddi bir değişim beklenmelidir.

8 Kasım 1959 Mısır-Sudan Nil Sularının Tam Kullanımı Andlaşması

1952 yılına gelindiğinde Mısır hükümeti Aswan'da yeni bir baraj inşasını planlamaya başlamıştır. Bu baraj ile hem elektrik üretimi, hem de sulama işlerini bir düzene koymak amaçlanmıştır. Mısır ile Sudan arasında ilk görüşmeler, 1954 yılında Eylül ile Aralık ayları arasında yapılmıştır. Müzakereler, 1955 yılının Nisan ayına kadar durduktan sonra tekrar başlamıştır. 1 Ocak 1956 tarihinde ise Sudan, İngiltere'den bağımsızlığını kazanmış durumdaydı. Sudan'ın yeni hükümeti, Mısır'ın planladığı baraj'a karşı olmamakla beraber, 1929 andlaşmasında Sudan'a tahsis edilmiş olan miktarı yetersiz bularak, bu miktarın artırılmasını istemekteydi. Bu süreçte Mısır'ın başında bulunan Cemal Abdül Nasır da, uluslararası bağlayıcılığı bulunan ve Nil sularını, Mısır için garanti altına alabilecek sağlam bir andlaşmanın peşindeydi.¹¹

Aswan yüksek barajı planlarının ortaya çıkmasıyla beraber, sorun havza dışına da taşmıştır. Batılı ülkelerin ve Dünya Bankası'nın projeye başlangıçta verdikleri desteği çekmeleri sonucunda Mısır, gerek duyduğu teknoloji ve mali destek için SSCB'ye yönelmiş ve kaynak yaratma amacıyla Süveyş Kanalı'nı millileştirmiştir. Ancak bu hareketinin sonucunda İsrail, İngiltere ve Fransa'nın saldırısına uğrayan Mısır, tarihte Süveyş bunalımı olarak adlandırılan bu sorundan karlı çıkmasını bilmiş ve kanalın denetimini ele geçirerek ülkedeki İngiliz etkisini tamamiyle silmiştir.¹² 1958 yılında Mısır'ın, Sudan ile arasındaki tartışmalı Halaib bölgesine başarısız bir askeri operasyonundan sonra, iki ülke arasındaki görüşmeler kesildiyse de, 1958 yılında Mısır yanlısı olarak bilinen ordunun yönetime el koyması ile Mısır, 1959 yılının başlarında tekrar başlayan

müzakerelerde daha ılımlı bir tutum takınmaya başlamış ve 8 Kasım 1959'da 'Nil Sularının Tam Kullanımı Andlaşması' imzalanmıştır.

8 Kasım 1959 Nil Sularının Tam Kullanımı Andlaşması, Nil havzasının, en kapsamlı andlaşmasıdır ve toplam akımın 84 km³ olarak hesap edildiği Aswan'da suların tahsisini öngörmektedir. Andlaşma ile Mısır, Aswan'da bir baraj inşa etme hakkını kazanırken, Sudan da Mavi Nil üzerinde Roseries barajını inşa etme hakkını kazanmıştır. Beyaz Nil nehrinin yukarı kesimlerinde, akımı artırmak amacıyla yapılacak çalışmalar sonucunda elde edilecek ilave suyun da, eşit olarak paylaşılacağı hükme bağlanmıştır. Andlaşma ile iki ülke, Daimi Ortak Teknik Komisyon adıyla bir yapının kurulmasını ve Nil nehrine kıyısı bulunan diğer ülkelerin suların yeniden tahsisine yönelik taleplerinin olması durumunda da, ortak bir tutum takınmayı kabul etmişlerdir.¹³ Andlaşmanın ilgi çekici yönü, Mısır ve Sudan'ın müzakereleri sürdürürken diğer havza devletleriyle hiçbir danışma mekanizmasını işletmemiş olmalarıdır.

Mısır ve Sudan tarafından ortalama akışı 84 milyar/m³/yıl olarak kabul edilen nehirde, buharlaşma kayıpları da 10 milyar/m³/yıl olarak hesaplanmış ve kalan 74 milyar/m³/yıllık miktar iki ülke arasında tahsis edilmiştir. 1959 Andlaşması'nda suların tahsisi su şekilde ele alınmıştır. 1929 Andlaşmasında sırasıyla 48 ve 4 milyar m³/yıl olan Mısır ve Sudan'ın payları, kazanılmış hak olarak kabul edilmiş ve geri kalan 22 milyar/m³/yıllık miktar akım ise 7,5 oranında Mısır ve 14,5 oranında Sudan arasında paylaştırılmıştır. Bu durumda Mısır'a tahsis edilen toplam miktar 55,5 milyar/m³/yıl ve Sudan'ın payı da 18 milyar/m³/yıl olarak hesaplanmıştır. Akışın tahminin üzerine çıkması durumunda da, fazla miktarın iki ülke arasında eşit olarak paylaşılacağı hükme bağlanmıştır.¹⁴

Bu andlaşmanın bir diğer hükmüne göre de Mısır, Aswan Barajı'nın Sudan'da neden olacağı taşkın ve 50,000 civarında kişinin yeniden yerleşim masraflarını karşılamak üzere Sudan'a 15 milyon Mısır paundunu tazminat olarak vermeyi kabul etmiştir¹⁵. Mısır ve Sudan ayrıca, diğer kıyıdaş ülkelerin olası taleplerinin 1-2 milyar m³'ü aşamayacağını ve herhangi bir iddiaya karşı da, ortak hareket edileceği kararına varmışlardır. Herhangi bir yukarı kıyıdaş ülkeye su tahsisine mecbur kalırsa da, tahsis edilen miktarın, iki ülkenin paylarından eşit olarak karşılanacağı hükme bağlanmıştır.¹⁶

Mayıs 2010 İşbirliği Çerçeve Anlaşması

İşbirliği Çerçeve Anlaşması 1 Ağustos 2009 ile 1 Ağustos 2011 arasında imzaya açık olarak düzenlenmiştir. Depoziteri Afrika Birliği olan anlaşmaya daha sonra kabul veya onay yolu ile de katılabilmek mümkündür. Anlaşma Nil havzasındaki tüm devletlere açıktır ve altıncı tarafın kabul belgesinin depozitere ulaşmasından sonraki altmışıncı günde yürürlüğe girecektir.

Mayıs 2010 tarihli ve Ruanda, Etiyopya, Uganda ve Tanzanya arasında imzalanan İşbirliği Çerçeve Anlaşmasının 4. maddesinin 1. fıkrası makul ve hakça kullanım ilkesi başlığını taşımaktadır. Bu fıkrada Nil havzası devletlerinin, Nil nehir sisteminin sularını makul ve hakça bir şekilde kullanacakları belirtilerek, her havza devletinin Nil nehir sisteminden makul ve hakça bir şekilde faydalanma hakları olduğu vurgulanmıştır. Anlaşmanın 2. maddesinin f fıkrasında ise su güvenliği kavramı ele alınmış ve tüm Nil havzası ülkelerinin sağlık, tarım, üretim ve çevre için Nil nehir sistemine güvenilir bir şekilde ulaşma hakkı anlamına gelmektedir şeklinde açıklanmıştır.¹⁷

Bu anlaşma tüm kıyıdaşlara açık olmakla birlikte Mısır ve Sudan taraf olmamışlardır. 1959 Andlaşması ile söz konusu iki ülke Nil sularının tamamını kendi kullanımına almışlar ve yukarı kıyıdaşların kullanımına karşı ortak hareket etmeyi kararlaştırmışlardır. Ancak doğaldır ki, kendi aralarında yaptıkları andlaşma, diğer tarafları bağlamamaktadır. Ayrıca, Sudan'ın bölünmesi ile ortaya çıkacak yeni ülkenin, 2010 Çerçeve Anlaşmasına taraf olması önümüzdeki yıllarda beklenebilecek bir gelişmedir.

Son Gelişmeler ve Değerlendirme

1959 Nil Suları Andlaşmasının en önemli eksikliği, diğer havza ülkelerinin, özellikle de Nil nehri sularının %85'ini sağlayan Etiyopya'nın, andlaşmaya dahil edilmemiş olmasıdır. Nitekim daha andlaşma imzalanmadan önce, Etiyopya hükümeti, 1957'de yayınladığı bildiriyle Nil nehri sularının % 85'ini karşılayan bir ülke olarak tıpkı diğer doğal kaynakları gibi, su kaynaklarını da kullanabilme hakkı olduğunu beyan etmiştir.¹⁸

Bu açıklama esasında, Soğuk Savaşın Nil Havzasına bir yansımalarıdır. Söz konusu tarihte Mısır, Aswan Barajı'nın inşası sürecini yaşamakta ve bunun için Sovyetler Birliği'nden yardım almaktaydı. Etiyopya ise Batı yanlısı Halie Selasiye'nin yönetimi devam etmekteydi ve bildirisinde söz ettiği projeleri uygulayabilmek için ne mali kaynağı ne de teknolojisi bulunmaktaydı. ABD Toprak Kazanma Bürosu'nun yaptığı çalışmalar da, Mısır'ın Batı yanlısı bir politika gütmeye başlamasından sonra sona ermiştir.

Etiyopya'da 1977 yılında, marksist Mengistu rejimi iktidara geldiği zaman, Mısır'da iktidarda Enver Sedat bulunmaktaydı. Etiyopya'nın Somali ile sürdürdüğü Ogaden savaşında Mısır'ın Somali tarafında yer almasına misilleme olarak, Mengistu Mavi Nil havzasındaki su kaynaklarını geliştirme planlarını gerçekleştireceğini açıkladığı zaman, Mısır, bir tek barajın inşası durumunda dahi bu yapıları bombalayacağını ilan ederek Etiyopya'yı tehdit etmiştir.¹⁹ Etiyopya aynı yöndeki bir açıklamayı 1981 yılında da "Birleşmiş Milletler Gelişmekte Olan Ülkeler Toplantısı"nda yapmıştır.²⁰ Mısır, Sudan ve Etiyopya arasında çok az bir ekonomik ilişki bulunmaktadır. Bu üç ülke ile diğer kıyıdaşlar arasında ise, çok daha azdır. Tarım, Mısır'da tamamıyla suya bağımlı iken, Sudan'da bu oran daha azdır. Etiyopya ve Uganda'da ise daha çok mevsimlik yağışlarla tarım yapılmaktadır. Diğer kıyıdaşlar ise, Nil nehrine, daha çok ulaşım, hidroelektrik ve balıkçılık açısından bakılmaktadır. Kıyıdaşlar arasında ortak olan tek nokta, az ya da çok, uluslararası yardımlara olan bağımlılıklarıdır.

Etiyopya'da yapılacak depolama esasında, hem Mısır hem de Sudan için faydalı olacaktır. Çünkü Aswan'da yıllık 10 km³ olan buharlaşma kaybı

Güney Sudan, Nil havzasının yeni bir devleti olarak ortaya çıkmıştır. Havzanın ortasında büyük bir hidroelektrik potansiyeline ve sulula tarıma olanak tanıyan geniş topraklara sahip yeni bir devletin ortaya çıkması tüm hesapların gözden geçirilmesine neden olacaktır.

Etiyopya'nın yüksek vadilerinde çok daha düşük bir seviyede kalarak Mısır ve Sudan için daha fazla su kullanma imkanı yaratacaktır. Ancak bu konudaki en büyük engel Mısır'ın, su kaynaklarının kontrolünü, siyasi ilişkilerinin sık sık kötüleştiği ve ekonomik bağlantılarının çok zayıf olduğu başka bir ülkenin egemenliği altına bırakmak istememesidir. Büyük ölçüde, bu konuda başarılı olan Mısır'ın bu başarısındaki en büyük etken Nil'in yukarı kıyıdaş ülkelerindeki politik istikrarsızlıklardır.²¹

Mısır Dışişleri Bakanı Amr Musa, 1995 Ağustosunda, Sudan'ın 1959 Andlaşmasından çekilebileceği ve tek taraflı olarak su tutabileceği şeklindeki tehditlerinden sonra, Sudan'ın su ile oynarken ateş ile oynadığını açıklamıştır. Sudan'ı bu tehdidi yöneltmeye iten neden, Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'in, Etiyopya'nın başkenti Adis Ababa'da uğradığı suikast girişiminden, Mısır'ın Sudan'ı sorumlu tutmasıydı. Ancak, Sudan ile Mısır arasındaki bu gerginlik esas olarak su meselesinden kaynaklanmamaktadır. İki ülkeyi karşı karşıya getiren sorun, Sudan'ın Mısır'daki islamcı muhalefete verdiği destek ile ilgilidir. Sudan'ın, Mısır'a yönelttiği tehditler, gerçekte içi boş ve sözden ibarettir. Çünkü Sudan'da bulunan, Mavi Nil üstündeki Roseries ve Sennar, Beyaz Nil üzerindeki Jebel Auliya ve Atbara üstündeki Kasım el Girba barajları toplamda, 6 km³ kapasiteleriyle Nil Nehri sularının yıllık bazda ancak %7'si civarında bir suyu tutabilirler.²² Ayrıca bu barajların yoğun silt birikmesi nedeniyle de orjinal depolama kapasitelerinin düşmüş olduğu da göz önüne alınmalıdır.

Bu arada Ocak 2011'de Sudan'da uzun yıllardır devam eden güney ayrılıkçılığı bir referandumla sonuçlanmıştır. Ayrılma yönünde çıkan ezici so-

nuç doğrultusunda Güney Sudan Nil havzasının yeni bir devleti olarak ortaya çıkmıştır. Güney Sudan'da bağımsızlık sonrası en önemli konu Nil suları olmayabilir. Ancak havzanın tam ortasında büyük bir hidroelektrik potansiyeline ve sulula tarıma olanak tanıyan geniş topraklara sahip yeni bir devletin ortaya çıkması Nil sularına ilişkin tüm hesapların gözden geçirilmesine neden olacaktır.

Ekonomisinin tamamına yakını petrol ürünlerine dayanan Güney Sudan, elektriğini dizel yakıtlı jeneratörlerden elde etmektedir. Çalışmalar, Beyaz Nil üzerinde oldukça yüksek bir hidroelektrik potansiyeli olduğunu göstermektedir. Bu kapasitenin geliştirilmesi durumunda Güney Sudan'ın net bir elektrik ihracatçısı durumuna geleceğini açıklar. Güney Sudan, ekonomisini çeşitlendirmek ve ulusal bir elektrik şebekesi kurmak istemesi durumunda, Nyerere Doktrinini uygun olarak 1959 Andlaşmasını tanımadığını bildirip, İşbirliği Çerçeve Anlaşmasını imzalayarak yukarı kıyıdaşlara yakın bir tutum takınması olasıdır.²³

Güney Sudan yetkilileri Mısır'a Nil sularının kullanımını ile ilgili olarak, öncelikle Hartum yönetimi ile 1959 andlaşması çerçevesinde görüşecekleri konusunda teminat vermişlerdir. Güney Sudan yetkilileri Beyaz Nil'de su kaybını önleyici tedbirler alacaklarını bildirmekle birlikte, Mısır'ın buna karşılık olarak, Güney Sudan'ın kalkınma ihtiyaçlarını anlamasını istemektedirler.²⁴

Tüm kıyıdaş ülkelerini kapsayan ve Nil havzasının sularının kullanımını düzenleyen bir andlaşma bulunmadığı için, her bir ülkenin kendi ulusal ihtiyaçları için yaptığı çalışmalar diğerleri tarafından bir tehdit olarak algılanmaktadır. Nil

havzasındaki ülkelerin yüz yüze kaldığı sorun, yukarı kıyıdaş ülkelerin üzerinde durduğu hakça kullanım ilkesiyle, Sudan ve özellikle Mısır'ın üzerinde durduğu kayda değer zarar vermeme ilkesi arasında bir denge bulma meselesidir. Bu durum Mısır ve Sudan'ın Mayıs 2010 Anlaşması-na karşı olmalarının temel sebebidir.

Haziran 1996'da Etiyopya hükümeti, Mavi Nil ve Atraba nehirleri üzerinde enerji üretim amaçlı iki tane küçük ölçekli baraj yapmayı planladığını açıklamıştır. Sulama amacı taşımayan bu barajların su tüketmeyeceği açık olmasına rağmen Mısır yine de planları şiddetle kınamıştır. Esasın-da Etiyopya'da planlanan ve Mavi Nil üzerinde bulunan dört rezervuar, Aswan barajındaki buharlaşma kayıplarını azaltarak nehir havzasında-ki kullanılabilir toplam su miktarını artırabilme potansiyeline de sahiptir.²⁵ Yapılan öngörülerde 2025 yılında 122 milyon nüfusa sahip olaca-ğı tahmin edilen Etiyopya Mavi Nil havzasında 700,000 hektar, Beyaz Nil havzasında 500,000 hektar sulu tarım yapılabilecek alana sahiptir. Bu alanların sulanması için ise toplam 22,5 milyar m³ su gerekmektedir.²⁶ Şu ana kadar sulama ve hidroelektrik enerjisi üretme faaliyetine girişme-mişse de, söz konusu nüfusu bu tür çalışmalara girmeden nasıl besleyebileceği sorusu ise ortada durmaktadır.

Mısırdaki ortaya çıkan halk ayaklanması sonucu iktidardan düşen Mübarek rejiminin arkasından ne geleceği henüz belli değildir. Mısır'da gerçekleşen halk ayaklanmasında iktidara karşı en ciddi muhalif duruş, her ne kadar olayların başlangı-cında hazırlıksız yakalanmış olsa da, Müslüman Kardeşler örgütünden gelmektedir. 1928'den bu yana Mısır toplumunun içinde örgütlü olan Müslüman Kardeşler, bugüne kadar zaman zaman yoğun baskılara maruz kalmış olsa da rejime alternatif olabilecek tek örgütlü güç durumundadır. Nasır iktidarının sonundan itibaren başlayan ve daha sonra başa geçen Enver Sedat ile devam

eden Mısır'ın "dünya sistemi"ne entegrasyonu süreci, 1980'li yıllarda Hüsnü Mübarek döneminde tamamlanmıştır. Ancak Mısır'da son dönemde ortaya çıkan halk hareketi sonucunda oluşabilecek bir rejim değişikliği, bir Soğuk Savaş terimiyle bu ülkenin Batı bloğundan kopmasına bunun neticesinde de Nil havzasındaki su politikalarında ciddi bir değişime yol açma potansiyeli içermektedir. İsrail ile Camp David Barış Andlaşması'nı imzalayarak İsrail'e yönelik askeri bir tehdit olmaktan çıkan ve Süveyş Kanalı'nı uluslararası ticarete ve ABD'nin Basra körfezindeki askeri operasyonlarına açan Mısır yönetiminin önümüzdeki dönemde bir değişim geçirmesi, Nil suları üzerinde Mısır'ın yukarı kıyıdaş ülkelerin faydalanma faaliyetlerinin daha kolay destek bulacağı anlamına gelmektedir. Mısır'da önümüzdeki dönemde ortaya çıkacak yeni yönetimin ABD ve İsrail'e dönük politikaları, bir yandan İsrail'den sonra en büyük ABD yardımını alan Mısır'a bu desteğin sürmesini, diğer yandan da hayat damarı olan Nil sularının neredeyse tümü üzerindeki mevcut kontrolünü zora sokabilecektir. Halihazırda 2010 Mayıs'ında Nil havzasının yukarı kıyıdaşları olan Ruanda, Etiyopya, Uganda ve Tanzanya tarafından imzalanmış bulunan ve Nil sularının paylaşımı içeren anlaşma ile Sudan'ın bölünme kararının alınmış olması, Nil suları üzerinde Mısır için yeterince baskı oluşturmuş durumdadır. Yukarı kıyıdaş ülkelerin, özellikle Nil sularının yüzde 85'ini sağlayan Mavi Nil'in kaynağı durumundaki Etiyopya'nın, artan nüfusunu beslemek ve döviz kazanmak için tarım ürünleri ihraç etmek zorunda olmaları, su kaynaklarından faydalanma faaliyetlerine girişmeleri için eskisine oranla daha güçlü siyasi nedenler sunmaktadır. Özetle, yukarı kıyıdaş ülkeler, yeni Mısır yönetiminin anti-Amerikan ve anti-İsrail bir politika yürütmesi durumunda, Nil'den daha fazla faydalanma faaliyetleri için müttefik ve kaynak bulmakta zorlanmayacaklardır.